

GUREBA-YI MÜSLİMİN HASTAHANESİ DARÜLKÜTÜBÜ NİZAMNAMESİ (1913)

Çev. Şeref Etker*

Türkiye’de hastanelere ait nizamname ve talimatnameler arasında, Yenibağçe Gureba-yı Müslimin (Bezmialem Valide Sultan Vakıf Gureba) Hastanesi’ne ait ‘Darülkütüb Nizamnamesi’¹ özel bir yere sahiptir. Varlığı bilinen,² ancak koleksiyonlarda – ait olduğu kütüphane dahil – bulunmayan ve yayımlanmamış olan Nizamname, Cumhuriyet öncesine ait tek hastane kitaplık yönetmeliğidir.

Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Darülkütübü Nizamnamesi

Madde 1 – Bin üçyüz otuzbir sene-i hicrisinde [1913] Yenibağçe’de kain Gureba-yı Müslimin Hastahanesinde bir Darülkütüb tesis edilmiştir.

Madde 2 – Hastahaneenin işbu seneki memurin-i sıhhiyesinden kitab hediye edenler Darülkütüb müessisi ve kıymetce en ziyade kitab ihda eden azayı müessisenin birincisi addedilmiş ve ondan sonrakiler de verdikleri kitapların kıymetleri üzerine tertib kılınmıştır.

Madde 3 – Darülkütüb Hastahane etibbasının ihda ettikleri kitaplarla tesis edilmiş ve bilahere müelliflere ve tabilere ve saire maarifperver zevata müracaatla kitab cemine tevessül etmek mukarrer bulunmuştur.

* Dr., PK 99, Kızıltoprak 34725, İstanbul. serefetker@gmail.com

¹ *Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Darülkütübü Nizamnamesi*, İstanbul, İfham Matbaası, H. 1331/1913 (9.5x18 cm., 10 s.)

² Kazım İsmail [Gürkan], *İstanbul Gureba Hastanesi Tarihçesi*, İstanbul, İlhami-Fevzi Matb., Eylül 1928, s. 28. ‘Kütübhane : Hastahaneenin kütüphanesi 329 [1913] senesi Martında tesis edilmiştir. Kütüphaneyi, hiç yoktan tesisine amil olan, Laboratuar Şefi Mehmed Kamil [Berk] Bey’dir ve kendisine müessis unvanı verilmiştir. İlk tesisinde Darülkütüb namı verilmişse de, bilahire bu isim Kütüphaneye tahvil edilmiştir. Kitapların büyük kısmı teberru suretile temin edilmiştir. Teberruda bulunan zevatın en başında Şeyhülettıba Nafiz Paşa bulunuyor ki, müşarileyh yüzü mütecaviz kitab hediye etmiştir. Bundan maada, Necmeddin Arif Bey, Ahmed Hüseyin, Hacı Kemal, Cemal Beyler ve sair zevatın da kütübhaneenin tesisinde büyük himmetleri mevcuttur. İlk kütübhane memuru Mehmed Kamil Bey’dir ve kütübhane, hastahane heyet-i sıhhiyesi tarafından tanzim edilen 18 maddelik bir Nizamname ile idare edilmektedir ki, elyevm dahi bu nizamname caridir. Tesisinden itibaren her sene mütezayid bir nisbetde işıra suretile kütüphaneye kitab ve mecmua tedarik edilmiş ve bugünkü bin üçyüz küsur mevcut temin edilmiştir. 11 Mart 330’da [24 Mart 1914] Laboratuar Şefi ve Kütübhane Memuru Mehmed Kamil Bey Cerrahpaşa Hastanesine Sertababetine tahvil edilmiş ve yerine Şadi Kamil Bey memur edilerek kütübhane için de Galib Hakkı Bey tavzif edilmiştir.’

Madde 4 – Kitabların ve sair mevkutenin takdir-i fiyatı:

(1) Kitabların neşri zamanındaki fiyat;

(2) Neşri zamanındaki fiyat malum değil ve yahud nedretinden dolayı tezayüd eylemiş ise, Darülkütübe hediyesi zamanındaki fiyat muteberdir.

Madde 5 – Kıymetleri mecmuu yüz guruşdan aşağı kitab hediye edenlere alenen beyan-ı teşekkür olunur. Yüz guruşdan beşyüz guruşa kadar kıymetde kitab ihda edenlere “Gureba-yı Müslimin Hastanesi Darülkütübü Muhibbi” ve beşyüz guruşdan bin guruşa kadar kıymetde defaten kitab verenlere “Gureba-yı Müslimin Hastanesi Darülkütübü Hamisi” unvanı verilir. Üç defa muhib olana ve üç defada verdiği kitabların mecmu fiyatı bin guruşu tecavüz edenlere “Hami” ve üç defa Hami olub verdiği kitabların mecmu fiyatı iki bin guruşu tecavüz edene de “Aza-yı müessise” dinür ve cümlesi defter-i mahsusuna kayd ve gazeteler ile ilan edilir. Nakden veya sair suretde kütüphaneye teberruatda bulunan hakkında dahi aynı suretle dahi muamele olunur.

Madde 6 – Hediye edilen kitab veya resail geri alınmaz. İşbu kitab herhangi lisan üzere olur ise olsun ancak tababete, ispençiyariye, hastahanelerin idare ve intizamına aid olacak ulum-i tabiiye ile terbiye-i maddiye ve maneviye-i tıbbiyye aid kitaplar ve elsine-i muhtelifeye mensub kamuslar dahi kabul edilecektir.

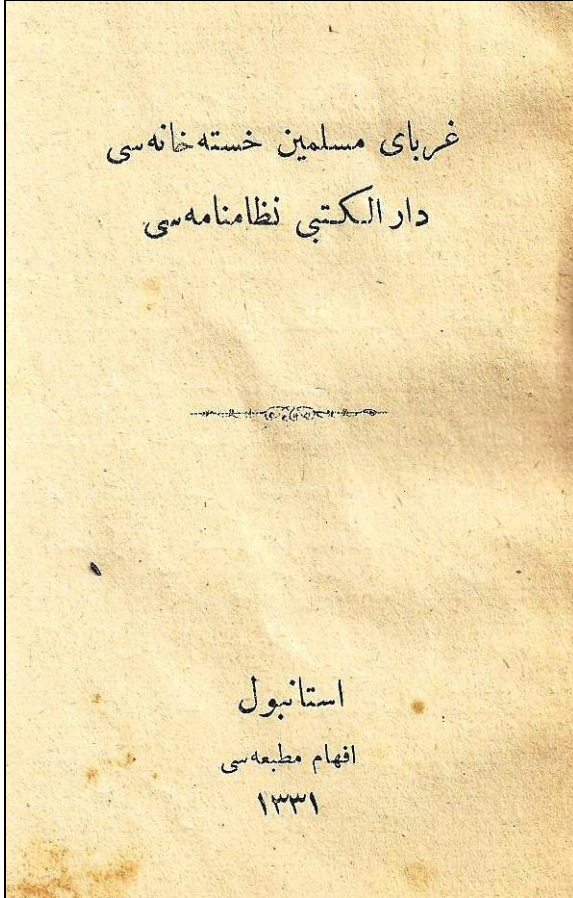
Madde 7 – Darülkütüb bayram ve Cuma günleri mesdud olacaktır.

Madde 8 – Darülkütübde mevcut asar yalnız hastahane etibba ve memurinine iade ³ edilir. Hariçden müracaat edecek zevat saat-i muayyende Darülkütübde mütalaa eder. Kitab taleb eden zat, Hafız-ı kütübe tahriren müracaat eder: iare edilen kitab nihayet üç gün nezdinde kalır, üç gün sonra iade etmediği takdirde, her gün için iki guruş itaya mecbur olur; kitab nezdinde on günden ziyade kalır ise günde beş guruş verir.

Madde 9 – Şayed kitab zayi olur ise, haber verdiği günden itibaren, evela yedi günlük para, yani ondört guruş alınur; saniyen kitab tazmin etdirilir; salisen tazmin müddeti Heyet-i İdare tarafından takdir ve bu müddet zarfında kitab getirilmez ise, mürur eden zaman için günde beş guruş alınur. (Kitab ziyai müddetinin mebdei Hafız-ı kütübe tahriri vaki bulan ihbar tarihidir.)

Madde 10 – Kitab, üç gün nezdinde kaldıktan sonra tecil-i müddeti kabildir. Yalnız, ondan evvel başkası taleb eylemiş ise, iadeye mecburdur. Aksi takdirde baladaki tazminatı itaya mecburdur.

³ Baskı hatası: ‘iare’ olmalıdır.

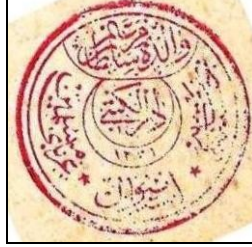

Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Darülkütübü Nizamnamesi
İstanbul, İfham Matbaası [H] 1331

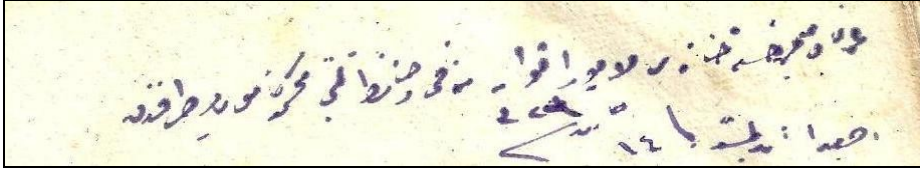
Madde 11 – Kitab talebi sabahleyin vasati saat dokuzdan bade’z-zuhur ikiye kadardır. Hariçten müracaat edecek zevat dörde kadar mütalaa edebilir. Hafız-ı kütüb tanzim edeceği fihrist ile erbab-ı müracaatın taleb edeceği kitabı sürat-ı mümkün ile bulacaktır. Kitapların zayiinden ve adem-i intizamından Hafız-ı kütüb mesuldür. Yalnız, zayı edeni veya tahrib eyleyen gösterir ise mesuliyetden kurtulur. Heyet-i idarenin murakabesi tahtında ayrıca bir defter tutulub mevcut olan ve yeniden vürud eden kitaplar işbu deftere kayd ve Hafız-ı kütüb teslim eyledikçe kaydı hisasına imza eyler.⁴

⁴ Darülkütübe ait 14 Mart 1329 [27 Mart 1913] tarihli fihrist defteri tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır, bkz. N. Yıldırım, *Gureba Hastanesi’nden Bezmialem Vakıf Üniversitesi’ne*, İstanbul Bezmialem Vakıf Üniversitesi yay., Temmuz 2013, s. 202-203; Ek IV, s. 277-288.

Madde 12 – İhda edilen kitabın müteaddid mahalline Darülkütübe mahsus mühür yazılır ve ihda edenin ismi kitabın baş tarafına yazılır.

Bezm-i alem Valide Sultan Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Darülkütübü
[H] 1331 İstanbul (Ø 30 mm.)

Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Laboratuar Şefi ve Darülkütübü Mehmed Kamil Bey [Berk]
tarafından ihda edilmiştir. 14 Mart 329 [27 Mart 1913]

Madde 13 – Darülkütübün tesisini teklif veya kitab cemine gayret eden veya husus-i fahriyen Darülkütübü tanzim ve idare edeceğini vaad ile üç yüz cilde karib kitab ihda eden Laboratuar Şefi Mehmed Kamil Bey,⁵ Hastahanenin infikakına kadar Fahri Hafız-ı kütüb tayin edilmiştir.

Hastaneyi herhangi bir suretle terke mecbur olduğu takdirde hastahane etibbasından birini Hafız-ı kütüb intihab eyleyecektir.

Madde 14 – Hafız-ı kütübün hastalığı veya mezuniyeti esnasında icra-yı vekalet etmek üzere diğeri birisi intihab edilecektir.

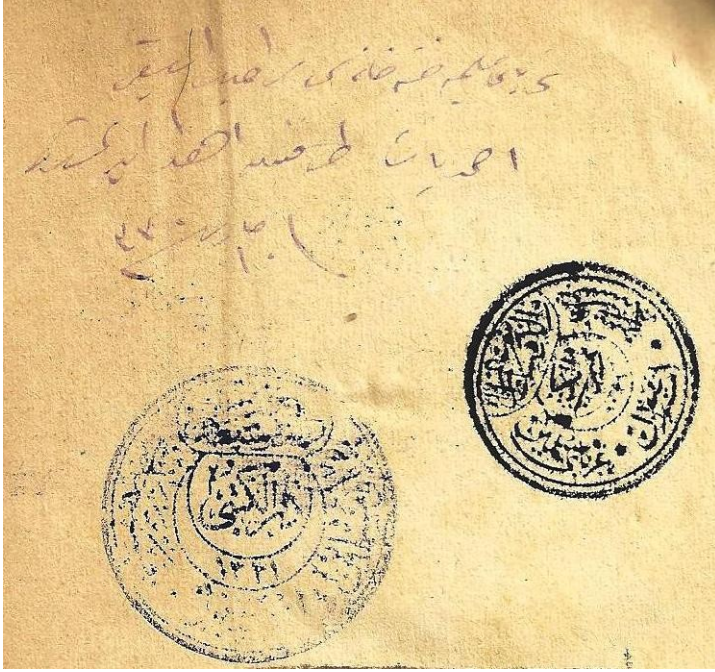
Madde 15 – İntizam-ı muameleye medar olmak üzere, öğle zamanı günün mebdai ve beş saatden yukarısı bir gün itibar edilmiştir.

Madde 16 – Tazminat olarak tahsil edilen paralarla heyet-i etibbanın tensib etdikleri kitablar iştirak olunur. Hafız-ı kütüb tazminat paralarını ilk içtimada Heyet-i İdareye bildirmek üzere ilk yirmidört saat zarfında Sertabibe bildirir: meblağ-ı mezkure Heyet-i İdare kasasında hıfz edilir.

⁵ Dr. Mehmet Kamil Berk'in biyografisi için, bkz. Asuman Baytop, 'Bir hastane hekimi: Dr. Mehmet Kamil Berk (1878-1958), mesleki faaliyetleri ve bilimsel yayınları,' *Arslan Terzioğlu'na Armağan: 60. Doğum Yılı Anısına*, yay. haz. E. Lucius, A. Mat, Ö. Öncel, B. Özeltay, İstanbul, Isis yay., 1999, içinde s.453-464 (portre). http://www.bilimtarihi.org/pdfs/mehmet_kamil.pdf

Madde 17 – İhda edilen kitabdan evvelce bir nüsha mevcut ise, Darülkütübde kitab nüshaları muzaaf olması ihsan olacağı cihetle, ikinci nüshayı ita eden de birincisi gibi muamele olunur. İkinci nüshadan sonrakiler için de yalnız tahiriren teşekkür edilüb kitabın kıymeti nazar-ı itibara alınmaz ve ikiden ziyade ihda edilen kitablara hediye edenin ismile Darülkütüb mührü vaz olunmaz. Fazla kitablar ile Darülkütübde bulunmayan risail mübadele ve yahud satılarak bedelile kitab alınur. Mübadele veya mübayaa olunan kitablar fazla kitabları ihda edilenlerin namına kayd olunur.

Madde 18 – Darülkütüb, hususi bir müessesese olmakla beraber diğer vakıf kütüphaneler gibi Evkaf-ı Hümayun Nezareti Müessesat-ı İlmiye idaresinin ⁶ teftiş ve nezaretine tabi olacaktır.

Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Sertabib-i esbaki Ahmed Paşa tarafından ihda edilmiştir.
10 Mart 330 [23 Mart 1914] (Darülkütübün ikinci mühürü Ø 40 mm.)

⁶ Daha önce Maarif Nezareti'ne bağlanmış olan kütüphaneler, 20 Temmuz 1912'de *Evkaf Nezareti Merkez Teşkilatı ve Görevleri Hakkında Nizamname* ile Evkaf Nezareti'nin Müessesat-ı İlmiye-i Vakfiye Müdüriyeti'ne bağlanmıştır: "Kütüphanelerin ıslah ve tanzimi ve kütüb-i mevcudenin kayd ve tahriri ile hüsn-i muhafazası esbabının temini dahi Müessesat-ı İlmiye-i Vakfiyeye İdaresine muhavveldir" (Madde 18), H. Anameriç, 'Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından çok partili döneme kadar olan dönemde siyasi yapı ve kütüphaneler,' 38. *ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies) 10-15 Eylül 2007, Ankara. Bildiriler: Müzeler, Kütüphaneler, Yayınları, Telif Hakları*, yay.haz. Z. Dilek, vd., Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu yay., 2009, içinde s. 47.

Sonuç

Hastane kitaplıkları, hastanelerin sağlık kurumlarına evriminin bir parçası olarak görülmektedir. Bu nedenle de özel araştırmalara konu olmuşlardır.⁷ Türkiye’de hastane kitaplıkları korunamadığı gibi, bu kitaplıklar konusunda yayın yapılmaktan adeta kaçınılmaktadır. Dr. Mehmet Kamil Berk tarafından kurulan Bezm-i alem Valide Sultan Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Darülkütübü (İstanbul Gureba Hastahanesi Kütüphanesi) için de aynı durum söz konusudur.⁸ Türkiye hastanelerine ait tüzük, yönetmelik ve yönergeleri arasına ‘Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Darülkütübü Nizamnamesi’ katılmasıyla ilgili literatür genişletilmiştir.⁹

Teşekkür

Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Darülkütübü Nizamnamesi’nin Dr. Mehmet Kamil Berk’in özel arşivindeki bir kopyasını sağlayarak yayımlamam izin veren Prof.Dr. Feza Günergun’a teşekkür ederim.

Post scriptum

İstanbul Vakıf Gureba Hastanesi’nin kitaplığının 2000’li yılların başında ‘dağıldığı’ bilinmektedir. Elde kalan kitaplar da artık nadir eser sayılabilir. Ancak, Bezmialem Vakıf Üniversitesi Rektörlüğü ile Kütüphane ve Dokümantasyon Direktörlüğü, güncel bilişim teknolojisinin olanaklarıyla, *Bezm-i alem Valide Sultan Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Darülkütübü Fihristi*’nde künyeleri verilen 1313 kitabın digital kopyalarını sağlayabilir ve sanal ortamda oluşturulacak bu koleksiyon ile, öncelikle kendi kurumsal tarihine layık bir hizmet gerçekleştirebilir.

⁷ Bkz. G. Tilles, ‘Les bibliothèques de salles de garde d’internes en médecine des hôpitaux de Paris’, *Bibliothèques médicales à l’hôpital: Histoires, rôles, perspectives*, G. Tilles, V. Leroux-Hugon, et A. Martin (eds.), Paris, Lavoisier, 2015, s. 1-13.

⁸ Bezmialem Vakıf Üniversitesi Rektörlüğü’nün bünyesinde 2010 yılında kurulduğu bildirilen kütüphanede, yalnız ‘eski kitaplardan bazıları’ bulunmaktadır ? N. Yıldırım, *Gureba Hastanesi’nden Bezmialem Vakıf Üniversitesine*, İstanbul Bezmialem Vakıf Üniversitesi yay., Temmuz 2013, s. 203. Ayrıca bkz. <http://www.bezmialem.edu.tr/kutuphane-hakkimizda/tanitim>

⁹ Türkiye hastanelerine ait umumi ve dahili nizamnamelerle talimatnameler üzerine karşılaştırmalı tarihsel bir inceleme yapılmamıştır. Bu bağlamda, örneğin Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi gibi büyük bir hastanenin neden dahili nizamnamesi olmadığına değinilmemiştir ? Yenibağçe Gureba-yı Müslimin Hastanesinin 1913 yılında yayımlanan talimatnamesinde hastane kütüphanesinin kuruluşu öngörülmemiştir: *Cennetmekan Bezmialem Valide Sultan Hazretlerinin Yenibağçede Kain Gureba-yı Müslimin Hastahanesine Mahsus Talimatnamedir*, [İstanbul] Matbaa-i Hayriye, 1329/1913, N. Yıldırım, *Gureba Hastanesi’nden Bezmialem Vakıf Üniversitesine*, İstanbul Bezmialem Vakıf Üniversitesi yay., Temmuz 2013, içinde Ek III, s. 272-276 (çev. A. Eryüksel).

**The library by-laws of the Hospital for Muslim Destitutes
(Gureba-yı Müslimin) in Istanbul**

The medical library of the Hospital for the Muslim Destitute (Gureba-yı Müslimin, est. 1843) in the Yenibahçe district of Istanbul, was organized by Dr. Mehmet Kamil Berk, internist and chief of clinical laboratories, in 1913. The collection was created by donations from the staff, and Dr. Berk drafted a by-laws for the benefit of the users, donors and the curator of the library. The Library By-laws of the Hospital for Muslim Destitutes is unique for the period, and provides an insight for the actual needs and ambition of the medical society.

Key words: Bezmialem Hospital for the Muslim Destitute, Istanbul, Library, By-laws, Dr. Mehmet Kamil Berk

Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Darülkütübü Nizamnamesi (1913)

Bezmialem Valide Sultan (Yenibahçe) Gureba-yı Müslimin Hastahanesi'nin kurumsal tarihine ait bir özelliği hastane kitaplığına ait bir 'Darülkütüb Nizamnamesi' sahip olmasıdır. Dr. Mehmet Kamil Berk 'Darülkütüb' olarak nitelediği kitaplığı bağışlarla kurarken, bir yönetim planı da hazırlayarak hem kitaplardan yararlanılması, hem de koleksiyonun geliştirilmesini ve korunmasını sağlamayı amaçlamıştır. Gureba-yı Müslimin Hastahanesi Darülkütübü Nizamnamesi, Cumhuriyet öncesinde yayımlanan tek tıp kitaplığı yönetmeliği olarak değer taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Bezmialem Gureba-yı Müslimin Hastanesi, İstanbul, Kütüphane, Nizamname, Dr. Mehmet Kamil Berk